

Сећања на глумце погинуле у Смедереву

(ПОВОДОМ ДЕСЕТОГОДИШЊИЦЕ)

С лева на десно: Нина Стимић, Бане Станојевић, Стефанија Барбије, Миле Гајчин, Деса Петковић.

Четвртог јуна четрдесет прве сјатио се велик број глумаца и глумица Народних позоришта Дунавске бановине у Смедереву. Ту је, после уласка хортијејевске војске у Бачку и немачког окупатора у Србију, на брзину била формирана, такође импровизирана "Банска управа" за јужни, србијански део Дунавске бановине. У почетку, благајна те "Банске управе" исплаћивала је тромесечне плате лицима која су поднела извесне доказе да им та примања нису била исплаћена 1 априла, уочи самог рата. Чланови Позоришта, делом протерани из Бачке као непожељни елементи, а делом придошли из Београда и разних крајева Србије, састали су се у Смедереву да приме коју пару, јер у оним тренуцима нису имали никакву претставу о својој даљој egzистенцији.

таве прозоре. У Србији је окупатор увелико спроводио своја насиља: у Београду, на Теразијама, висили су лешеве наших мученика; Бањица се стално пунила и празнила, а Јајинци су незајажљиво гутали нове жртве; у осталим местима у Србији окупатор је разбојнички пљачкао и зверски убијао; широм Србије лутале су голе и босе, гладне и жедне, масе избеглица из Хрватске, Босне, Херцеговине, Македоније, Војводине... Наши народи доживљавали су своју највећу и најтежу Голготу.

И сами глумци били су избеглице. Они су, до рата, припадали новосадском Позоришту (централној рути или секцији, свеједно), и били су рагом збуњени, преплашени, у први мах дезоријентисани. У Београду су чули да се у Смедереву исплаћују плате, па су пошли тамо да се бар за неко време материјално обезбеде. Нису ни слутили да се оданде никада више неће вратити.

Освануо је 5 јуни. Дан је био сунчан, топао. Глумци су још пре подне обавили и последње формалности, примили новац и отишли на ручак. После ручка отишли су на станицу, ушли у купе и чекали да воз крене. Композиција је била препуна путника. Али, дођавола, зашто тај воз не полази, када је томе већ време? — питали су се многи путници. Тачно у 14.10 часова, дакле са пет минута закашњења, воз је кренуо. Но, у истом тренутку одјекнула је страховита експлозија: небо изнад Смедерева било је прекривено густим димом; светао, сунчан дан, у једноме секунду претворио се у мрклу ноћ; земља се затресла као да се у њеној утроби све испретурало; ужасне детонације, једна јача од друге, почеле су да се ређају...

Окупаторска обест извршила је још један тежак злочин над нашим народом.

Смедереву је било у рушевинама. Од железничке станице није било ни трага. Композиција воза, који је тек био кренуо према Београду, остала је само гомила крша, гвозђарије. Од деветнаест глумаца и глумица, колико их је било у возу, седамнаесторо је погинуло. Ту тешку несрећу преживела су, чудним случајем, само два глумца.

Српско позориште доживело је тога дана један од највећих

и најтежих губитака у својој историји.

Ево њихових имена: Раденко Алмажановић (52), Момир Андрић (40), Витомир Качаник (39), Никола Стојановић (38), Милутин Томић (38), Нина Стимић (33), Славко Александровић (31), Злата Чокановић (31), Михаило Јовановић (27), Ксенија Бабић (27), Бане Станојевић (27), Миле Гајчин (26), Злата Андрић (25), Богобој Варађан (23), Деса Петковић-Станојевић (21), Владета Тодоровић (21), Стефанија Барбије (18). У градама сам навео годину у којој им је експлозија ускратила да даље живе и постоје за друштво и позориште. Чудним, врло чудним случајем избегли су сигурну смрт Светислав Савић и Радоје Гојкић. Први је био пренесен са исеченом главом, слоњеним ребрима и изрешетаним лицем у Бановинску болницу у Пожаревац, а други са тешким повредама по целом телу, испеченим лицем и улопа изгорелим прстима на десној руци у Општу државну болницу у Београд. После дужег лечења остали су живи. Раде још и данас у позоришту, Савић у Панчеву, Гојкић у Никшићу.

Изгубити у једном бесомучно лудом, крваво суровом тренутку седамнаест глумаца, — није мала ствар за наше позориште. Ради се ту о читавој једној трупи, и то каквој трупи! Погледајмо мало боље списак тих несрећних уметника: петоро их је било испод 25, четворо између 26 и 30, седморо између 31 и 40 година, а свега један преко педесет година. Скоро сви они припадали су будућности, представљали су лепе наде нашег позоришта. И то не мале наде. Данас би сви они у нашем позоришном животу значили много.

Ето, на пример, две Злате: Чокановић и Андрић, две ванредно даровите глумице. Прва интелигентна, живахна, увек сва у покрету; друга — темпераментна, враголасто несташна, вечито насмејана; Или узмемо Банега Станојевића и његову жену Десу Петковић (с којом се, узгред буди речено, венчао десет дана пре погибје). Обоје високи, лепо као уписани, изразите даровитости, млади али ванредно озбиљни глумци. Деса је обећавала много, врло много. Зар је лако било прежалити даровиту Стефанију Барбије; симпатичног и марљивог Владету Тодоровића; амбициозне и савесне почет-

нице, Богобоја Варађана и Милета Гајчина; вредне и повористу одане трудбенике: Михаила Јовановића, Славка Александровића, Ксенију Бабић и Нину Стимић? А шта да кажемо о овој четворици већ изграђених глумаца, феноменичних уметника: Николи Стојановићу, Витомиру Качанику, Милутину Томићу и Момиру Андрићу? Сва четворица искусни актери, изграђене физиономије, глумци о које су се сва позоришта отимала. Добри наш Раденко Алмажановић, био је међу њима најстарији, најискуснији и у позоришној јавности најпознатији.

Многа позоришта у свету доживљавала су тешке несреће, обично пожар своје зграде, остајање без крова над главом. На пример: Comédie française, Ringtheater, мадридско позориште. Али ниједно није, као наше, у једном дану (шта дану! —

Богобој Варађан

секунду) изгубило седамнаест својих драгоцених чланова.

5 јуна ове године навршиће се десет година од тешке несреће која је у смедеревској експлозији погодила српско позориште. Та тужна десетогодишњица потсетила нас је на оно што је било и оно што се касније, после ослобођења, догодило са нашим позориштем. Ослобођењем наше земље од фашистичких окупатора обновљена су и реорганизована сва наша стара позоришта и формирана многа нова. Данас их имамо четири пута више но што их је било пре рата. Оспособљен је бројан кадар позоришних трудбеника, глумаца и руководилаца. Густа мрежа народних позоришта у нашој земљи обавља своју мисију у народу, доприноси свој део у подизању општег културног нивоа наших народа. Губитак у смедеревској експлозији добрим делом је нагнао, упражњена места погинулих глумаца попуњена су. Њихов случај припада историји, и зато таква заслужује да се забележи. Он је само доказ више, међу хиљадама других доказа, о злочинима које су над нашим народом извршили окупатор и његови помагачи.

Луца ДОТЛИЋ

Но, приликом примања тих припадности није ишло лако. Требало је, по захтеву окупатора, испунити изјаву да је корисник "аријевског порекла", а њу су морала, поред корисника, да потпишу и два сведока. Међу глумцима, добрим друговима, није било тешко наћи сведоке чак и за оне који су били јеврејског порекла (а било је и таквих), или који су само имали једнога "неаријевца" у породици. Тако је већ првога дана све било готово: остало је само да се петог јуна прими новац, па да се одмах после тога сви врате у Београд.

Смедереву је тих дана, као уосталом и цела Србија, изгледало тужно. Окупаторски злочици и спрахоте настали су са првим ступањем њихове чизме на југословенско тле. Штавише и пре тога, — са првим нападом њихових "Штука" на наш Београд. Априлских дана бомбардовано је и Смедереву, прилично тешко. Доста зграда било је порушено, ретко је која имала чи-